

Anna Stepčenko

Sociālekonomiskā konteksta salīdzinošā analīze SEMPRE projekta spēcīnāšanas vietās

Comparative Analysis on the Socio-Economic Context of the Local Empowerment Networks in Rural Regions in SEMPRE Project¹

Summary

The comparative analysis of the socio-economic context includes the statistical data by the Eurostat on the purchasing power standards, density of population, change in population and comparison of these data between the local empowerment networks located in the eight Baltic sea region countries of the European Union. In addition to the statistical data there are analysed and compared data derived from a survey. The main issues in a questionnaire are related to the local empowerment networks' socio-economic specifics of the project partners. Other questions focus on the restricting factors that influence the life circumstances of the end-users and on the specific barriers and obstacles that social service providers face when working with the end-users. The factors which influence social service organizations' staff work conditions are divided in two groups – material and immaterial factors. The most restrictive factors due to social service organizations' staff are a large scale of the immaterial factors.

---

¹ Latvijas Universitātei viens no projekta partnerības darba uzdevumiem bija sagatavot angļu valodā sociālekonomiskā konteksta salīdzinošo analīzi SEMPRE projekta spēcīnāšanas vietās. Tāpēc tika uzrakstīti divi apjomīgi raksti. Viens raksts ir par vietu sociālekonomiskā konteksta salīdzinošo analīzi. Tā kā tika padziļināti pētītas barjeras un šķēršļi sociālo pakalpojumu organizāciju personāla darbā, tad otrajā rakstā ir analizēta šī izpēte. Abi raksti angļu valodā ir ievietoti SEMPRE projekta elektroniskajā datubāzē (A. S.).

Key words: purchasing power standard, density of population, change in population, factors influencing everyday life of the end-users, barriers and obstacles faced by the staff of social service provision organizations.

Kopsavilkums

Rakstā ir veikta projekta partneru izraudzīto sociālās spēcīnāšanas vietu sociālekonomiskā konteksta salīdzinošā analīze. Par vietu sociālekonomisko kontekstu ir divi informācijas avoti. Viens no tiem ir *Eurostat* statistiskie dati par pirktspējas standartiem, iedzīvotāju blīvumu un pārmaiņām iedzīvotāju sastāvā šajās vietās. Otrs informācijas avots ir formalizēta partneru aptauja. Tajā ir iegūtas ziņas par vietu sociālekonomiskās specifikas raksturojumu, par ierobežojošiem faktoriem, kas ietekmē sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļus. Cits jautājums ir par barjerām un šķēršļiem, kas sastopami sociālo pakalpojumu organizāciju personāla darbā.

Atslēgvārdi: pirktspējas standarts, apdzīvotības blīvums, pārmaiņas iedzīvotāju sastāvā, vietu sociālekonomiskā specifika, sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļus ierobežojošie faktori, barjeras un šķēršļi sociālo pakalpojumu organizāciju personāla darbā.

Tematika. Vietu pirktspējas standarta rādītāju salīdzinājums. Vietu apdzīvotības blīvuma rādītāju salīdzinājums. Vietu iedzīvotāju skaita pārmaiņu rādītāju salīdzinājums. Lokālo spēcīnāšanas tīklu vietu sociālekonomiskās specifikas raksturojums. Sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļus ietekmējošo faktoru raksturojums. Barjeras un šķēršļi sociālo pakalpojumu organizāciju darbā. Papildinformācija par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā, kura balstīta uz padziļinātās barjeru un šķēršļu izpēti datiem, kas ir iegūti Latvijā, Somijā un Vācijā.

1. Vietu sociālekonomiskā konteksta izziņas metodoloģija

Sociālo pakalpojumu organizāciju personāla darba pienākums ir ne tikai sniegt atbalstu un palīdzēt sociāli vājām un ievainojamām grupām tikt galā ar savu dzīves situāciju, bet arī mainīt sociālo pakalpojumu lietotāju domāšanas veidu un iesaistīt tos aktīvā rīcībā, lai labvēlīgi ietekmētu viņu dzīvi un viņi nebūtu tikai pasīvi pabalstu tērētāji. Šāda relatīvi inovatīva pieeja sociālo pakalpojumu sniegšanā palīdzības efektivitātes labad ir jābalsta uz daudzveidīgām zināšanām. Šim mērķim daudzveidīgo zināšanu klāstā noder arī zināšanas par to vietu sociālekonomiskiem apstākļiem, kur sociāli spēcīnāmās grupas dzīvo.

Informācija par vietu sociālekonomisko kontekstu tika iegūta no diviem avotiem, lietojot divas informācijas ieguves metodes. Viena no tām ir kvantitatīvo statistisko datu analīzes metode, otra ir sociālo pakalpojumu organizāciju profesionāļu formalizēta elektroniska aptauja.

Projekta darba sākumā 2016. gada pirmajā pusē no *Eurostat* datubāzēm tika iegūta apjomā ierobežota interesējošā statistiskā informācija. Līdztekus tika veikta formalizēta sociālo pakalpojumu organizāciju profesionāļu aptauja. Aptaujā tika lūgts sniegt īsas ziņas par trīs jautājumiem: par lokālās spēcīgāšanas tīkla vietu sociālekonomiskām īpatnībām, pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļu novērtējumu un barjerām un šķēršļiem savā pakalpojumu sniedzēju darbā. Saņemtās atbildes lielākoties bija lakoniskas, dažas – plaši izvērstas.

Statistiskie dati par reģioniem, kuros ietilpst SEMPRES projektā iekļautās lokālo spēcīgāšanas tīklu vietas, projekta sākumposmā *Eurostat* datu masīvā bija apkopoti un pieejami par 2013. gadu. Rādītāju skaits ir apzināti ierobežots ar trīs rādītājiem. Pirmais rādītājs ir pirktspējas standarts konkrētā reģionā, kas skaitliski ir izteikts procentuāli, to salīdzinot ar Eiropas Savienības vidējo rādītāju. Otrais rādītājs ir reģionu apdzīvotības blīvums un tā dinamika. Trešais rādītājs ir iedzīvotāju skaita pārmaiņas reģionā.

Statistisko datu salīdzinošā analīze tiek veikta nosaukto informatīvo tematu secībā, katru tematu beidzot ar secinājumiem. Salīdzinošās analīzes noslēgumā ir sniegti vispārināti secinājumi un dažādi ieteikumi.

2. Statistisko datu salīdzinošā analīze

2.1. Pirktspējas standarta rādītāju salīdzinājums² SEMPRES projekta vietās

Sakārtojot pirktspējas standarta rādītāju rindu dilstošā secībā, partneri un valstis izkārtojas procentuāli lejupejošā kārtībā. Par

---

² Avots: PPS/capita in % of EU, 2013. Available: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database>. Izmantoti 2016. gada pirmajā pusē pieejamie *Eurostat* dati.

pirkspējas standarta vidējo rādītāju Eiropas Savienībā ir pieņemts skaitlis 100.

Projekta partneru sociālās spēcīnāšanas vietās pirkspējas rādītāji izkārtojas šādā dilstošā secībā:

- 130% Norbotena (*Sunderbay, Companion*) (PP13³, PP14),
Zviedrija;
- 124% Tendere (*Tønder*), Varde (*Varde*) (PP15), Dānija;
- 115% Pohjanmā (*Pohjanmaa*) (PP5), Somija;
- 112% Ziemeļfrīzlande (*Nordfriesland*) (PP3), Vācija;
- 103% Varsinaissuomi (*Varsinai-Soumi*) (PP4), Somija;
- 100% Viduspohjanmā (*Keski-Pohjanmaa*) (PP5), Somija;
- 96% Ditmāršene (*Dithmarschen*) (PP1), Vācija;
- 73% Ričivola (*Ryzywol*), Poznaņas reģions (PP12), Polija;
- 68% Plēne (*Plön*) (PP2), Vācija;
- 53% Dienvidigaunija (*Lõuna-Eesti*) (PP10), Veru (*Võrumaa*)
un Pelvas (*Põlvamaa*) apriņķis (PP10), Austrumviru (*Ida-
Virumaa*) un Jervas (*Järva*) apriņķis (PP11), Igaunija;
- 47% Kurzeme (PP7), Latvija;
- 41% Pağēgi (*Papėgiai*) un Jurbarka (*Jurbarkas*) (PP9), Lietuva;
- 38% Vidzeme (PP17), Latvija.

Lai arī kvantitatīvie sociālo parādību mērījumi ir aptuveni rādītāji, tomēr tie sniedz gana labu priekšstatu. Spēcīnāšanas vietās pirkspējas rādītāji rāda atšķirības. Tie uzskatāmi liecina par zināmu sociālo faktu – Skandināvijas valstu ekonomiskās un sociālās labklājības augsto līmeni, kas panākts vairāku faktoru ietekmē, ieskaitot arī labu valsts pārvaldību, valsts iekšpolitikas veidotājus un lēmumu pieņēmējus. Par Zviedriju ir piebilstams, ka šī valsts nav cietusi no Otrā pasaules kara postījumiem. Arī tāds subjektīvais rādītājs kā dažādu valstu iedzīvotāju laimes izjūta (pat ja to pārlietu nopietni neuztveram) Skandināvijas valstīs ir visaugstākais.

³ Šis un turpmākie šādi saīsinājumi nozīmē ‘projekta partneris’. Pievienotais cipars ir partnera numurs SEMPRE projekta pieteikumā (A. S.).

Vācija pēc sociālekonomiskiem rādītājiem pieder pie sociālās labklājības valstu grupas, tomēr projektā izraudzīto vietu pirkspējas standarta rādītāji ir atšķirīgi. Tie uzrāda nevienlīdzību un nevienādību ne vien visā Vācijā, bet pat vienā federālā zemē – Šlēsvīgā-Holšteinā. Ziemeļfrīzlandes pirkspējas standarts ir augstāks par Eiropas Savienības vidējo rādītāju, turpretim Ditmāršenē tas ir nedaudz zemāks, bet Plēnē tas tuvojas Baltijas valstu rādītājiem, kas ir krietni zemāki par Eiropas Savienības vidējiem pirkspējas standarta rādītājiem. Baltijas valstu zemo pirkspējas rādītāju cēloņi ir meklējami to vēsturiskajā attīstībā – politisko režīmu pārmaiņās, 90. gadu privatizācijā, kas tika īstenota pēc “laupītāju likumiem”, lai pēc neatkarības atgūšanas 1991. gadā iegūtu ekonomisko kapitālu. Bezatbildīgā pārvaldība ļāva visam notikt pašplūsmā, nerūpējoties par sabiedrības kopējo labumu un attīstību.

2.2. SEMPRES projekta vietu apdzīvotības blīvuma rādītāju salīdzinājums

Apdzīvotības blīvuma rādītājs ir mērījums, ar kuru tiek izteikts vidējais iedzīvotāju skaits uz vienu kvadrātkilometru.

Ja apdzīvotības blīvuma statistiskos datus par vidējo cilvēku skaitu uz vienu kvadrātkilometru izkārto dilstošā secībā, veidojas šāda iedzīvotāju skaita uz vienu kvadrātkilometru rādītāju rinda⁴:

- 117,2 Ričivola, Poznaņas reģions (PP12), Polija;
- 117,0 Plēne (PP2), Vācija;
- 92,9 Ditmāršene (PP1), Vācija;
- 81,6 Tendere, Varde (PP15), Dānija;
- 77,8 Ziemeļfrīzlande (PP3), Vācija;
- 44,3 Varsinaissuomi (PP4), Somija;
- 24,2 Paģēģi un Jurbarka (PP9), Lietuva;
- 23,3 Pohjanmā (PP5), Somija;
- 20,7 Dienvidigaunija (PP10, PP11), Igaunija;
- 19,5 Kurzeme (PP7), Latvija;

---

⁴ Avots: Population Density, 2013. Available: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database>.

13,7 Viduspohjanmā (PP5), Somija;
13,6 Vidzeme (PP17), Latvija;
2,6 Norbotena (*Sunderbay, Companion*) (PP13, PP14),
Zviedrija.

Iedzīvotāju blīvums vienā kvadrātkilometrā uzrāda interesantu sakarību: tās vietas, kas ekonomiski labklājīgajās Skandināvijas valstīs (Somijā un Zviedrijā) ir iekļautas SEMPRES projektā, atkarībā no to ģeogrāfiskā izvietojuma ziemeļu–dienvidu virzienā uzrāda vidēji zemu apdzīvotības blīvumu (44,3), zemu apdzīvotības blīvumu, kas ir tuvs Baltijas valstu iedzīvotāju izkliedei (13,7), un ļoti zemu apdzīvotības blīvumu Norbotenas lēnē Zviedrijas ziemeļos (2,6). Tur dzīvojošo skaits ir vidēji 2,6 cilvēki uz vienu kvadrātkilometru. Skaudrie klimatiskie apstākļi Somijas un Zviedrijas ziemeļu reģionos ir tikpat nopietns retas apdzīvotības faktors kā skaudrie sociālekonomiskie dzīves apstākļi, kas iekustinājuši iedzīvotāju plūsmas urbanizācijai un emigrācijai. Augstais bezdarba līmenis un sociālo pakalpojumu pieejamības samazināšanās laukos ir motivējuši darbspējīgā vecuma lauku iedzīvotājus gan pārcelties uz pilsētām, gan masveidā, pievienojoties pilsētciemciem, emigrēt no valsts. Šāda emigrācija bija vērojama pēc radikālām sociālekonomiskām pārmaiņām 90. gadu sākumā gan Baltijas valstīs, gan dažās citās valstīs, kas pāriet uz kapitālisma formāciju. Emigrācijas plūsmas paisuma viļņi veidojās, pakāpeniski ieviešot bezvīzu pārvietošanās režīmus ar daudzām valstīm, un 2004. gadā iestājās iedzīvotāju kustības brīvība visā Eiropas Savienības teritorijā, kad Eiropas Savienībā tika uzņemtas Baltijas valstis.

2.3. Iedzīvotāju skaita pārmaiņu rādītāju salīdzinājums⁵ SEMPRE projekta vietās

Iedzīvotāju skaita pārmaiņu rādītāji sniedz informāciju par to, kā konkrētā vietā pieaug vai samazinās iedzīvotāju skaits un kā mainās iedzīvotāju vecumstruktūra, kā pieaug vai samazinās cilvēku skaits dažādās vecumgrupās.

⁵ Avots: Relative Population Change, 2011–2015. Available: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database>.

Ja statistiskos datus par iedzīvotāju skaita pārmaiņām *Eurostat* statistisko vienību ietvaros salīdzina pēc relatīviem rādītājiem, tos sakārtojot dilstošā secībā, iegūstam šādu rādītāju rindu:

- +1,80% Pohjanmā (PP5), Somija;
- +1,62% Varsinaissuomi (PP4), Somija;
- +0,75% Viduspohjanmā (PP5), Somija;
- +0,73% Ričivola, Poznaņas reģions (PP12), Polija;
- +0,55% Norbotena (*Sunderbay, Companion*) (PP13, PP14),
Zviedrija;
- +0,20% Tendere, Varde (PP15), Dānija;
- 1,57% Ditmāršene (PP1), Vācija;
- 1,98% Ziemeļfrīzlande (PP3), Vācija;
- 3,16% Dienvidigaunija (PP10, PP11), Igaunija;
- 5,53% Plēne (PP2), Vācija;
- 6,06% Kurzeme (PP7), Latvija;
- 6,12% Vidzeme (PP17), Latvija;
- 6,72% Paģēgi un Jurbarka (PP9), Lietuva.

Iedzīvotāju skaita pārmaiņu relatīvie rādītāji tiek sadalīti divās grupās – pieauguma un samazināšanās grupā. Pieaugumu uzrāda visu Skandināvijas valstu un Polijas SEMPRES projektā iekļautās vietas. Iedzīvotāju skaita samazināšanās notiek visās Vācijas un Baltijas valstu SEMPRES projektā izraudzītās vietās. It kā paradoksāli šķiet rādītāji par iedzīvotāju skaita pieaugumu skaudrā klimata vietās Somijā un it īpaši Norbotenas lēnē Zviedrijas ziemeļos. Būtisks faktors, kas nosaka šo tendenci, ir šo valstu imigrācijas politika. Ekonomiskās un sociālās labklājības magnētiskā pievilcība, kas SEMPRES projektā iekļauto valstu vidū raksturīga Skandināvijas valstīm un Vācijai, motivē uz šejieni virzīties imigrācijas plūsmai no akūto un hronisko konfliktu valstīm, kas atrodas citos kontinentos, kā arī dažu valstu eiropiešiem. Tā kā imigrantus uzņemošās labklājīgās Ziemeļeiropas valstis pārvalda un kontrolē imigrantu izvietojuma procesu, pārdomāti izvietojot imigrantus un sadalot tos pa visas valsts teritoriju, tad daļa bēgļu un imigrantu no siltajām dienvidu un dienvidaustrumu valstīm ir nonākuši Somijas un Zviedrijas teritorijās, kur raksturīgs ilgstošs aukstums un tumsa.

Dabiskie iedzīvotāju skaita pārmaiņu faktori, kas nosaka iedzīvotāju skaita samazināšanos Šlēsvigas-Holšteinas federālajā zemē Vācijā un Baltijas valstu SEMPRES projekta vietās, ir zema dzimstības līmenis visās šajās valstīs un augstais mirstības līmenis Baltijas valstīs. Vispārēja urbanizācijas tendence, kas joprojām turpinās, ir cits faktors, kas ietekmē iedzīvotāju skaita samazināšanos lauku apdzīvotās vietās. Vienlaikus ar sen aizsākušos industriju attīstību sākās arī urbanizācija, kas joprojām turpinās. Lauki zaudē kādu daļu no saviem jauniešiem un ekonomiski aktīvā vecuma iedzīvotājiem. Nepārtraukti notiek gados jauno un ekonomiski aktīvā vecuma iedzīvotāju iekšzemes kustība uz pilsētām, kur tiek turpināta izglītība un ir vieglāk atrast un sasniegt darbavietu, kā arī tiek piedāvāti daudzveidīgi sociālie pakalpojumi un kultūras pasākumi.

Baltijas valstīs migrācijai uz pilsētām ir pievienojusies emigrācijas plūsma uz ārzemēm. Aizbraucēju skaits no Latvijas valsts ir dramatiski liels. Minētie faktori ir cēlonis tam, ka samazinās lauku iedzīvotāju skaits un šo iedzīvotāju vecumstrukturā ir sākusi dominēt pirmspensijas vecumgrupa un vecuma pensijas saņēmēju grupa.

3. Aptaujas dati

Partneru aptaujā par lokālās spēcīnāšanas tīkla vietu sociālekonomiskām īpatnībām, pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļu novērtējumu un barjerām un šķēršļiem, kuri pastāv pakalpojumu sniedzēju darbavietās, ir saņemtas 14 anketas, kas aptver visas lokālo spēcīnāšanas tīklu vietas.

Aptaujas datu analīzes metodika ir tāda, ka iesākumā tiek uzskaitītas partneru sniegtās ziņas tādā secībā, kā tās nosaukuši partneri. Savukārt partneru secība veidota pēc to numerācijas projekta ieteikumā. Ja tā pati vai nedaudz citādi formulēta informācija par vienu un to pašu tematu atkārtojas, tā tiek pievienota, norādot partnera numuru un atrašanās vietu. Kad visa partneru sniegtā informācija par vienu jautājumu bloku ir sakārtota vienotā uzskaitījuma sarakstā, tā tiek apkopota un tiek izdarīti secinājumi. Raksta nobeigumā, kad ir apkopoti visi partneru sniegtie fakti, novērojumi vai novērtējumi, tiek doti dažādi ieteikumi.

3.1. Lokālo spēcināšanas tīklu vietu sociālekonomisko īpatnību raksturojums

Vispirms partneriem īsās formalizētās aptaujas anketā bija lūgums raksturot sava spēcināšanas tīkla vietas sociālekonomiskās īpatnības.

Par projektā iekļauto vietu īpatnībām partneru atbildīgās personas ir sniegušas daudzveidīgas ziņas. Pirmās tika raksturotas ziņas par tautsaimniecību konkrētā vietā.

Tautsaimniecības īpatnības: izteikta lauku dzīves vide ar lauksaimnieciskās ražošanas dominēšanu un sezonālu nodarbinātību (Plēne/PP2, Ziemeļfrīzlande/PP3, Varsinaissuomi/PP4), kalnrūpniecības reģions (Norbotena/PP13, PP14). “Šis ir ekonomiski vislabvēlīgākais reģions Somijā” (Varsinaissuomi/PP4).

Bezdarbs ir izplatīta un specifiska lauku apdzīvoto vietu problēma. Izņēmums ir Dānija, kur bezdarba līmenis ir zems. Par nodarbinātību un bezdarbu tiek liecināts daudz un dažādos formulējumos: “augsts bezdarba līmenis” (Ziemeļfrīzlande/PP3, Viduspohjanmā un Pohjanmā/PP5, Kurzeme/PP7, Paġēģi un Jurbarka/PP9, Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11), “nodarbinātības problēmas” (Dienvidigaunija/PP10, PP11), “pieaug bezdarbs migrantu vidū, ilgtermiņa bezdarbs” (Norbotena/PP13, PP14), “ierobežots vietējais nodarbinātības sektors, mazas nodarbinātības iespējas laukos – alternatīvā lauksaimniecība, pārtikas ražošana, mežizstrāde, amatniecība” (Vidzeme, PP17). Vēl par bezdarbu teikts: “augsts bezdarba līmenis jauniešiem ar zemu izglītības līmeni un zemu pašcieņu” (Norbotena, *Sunderbay*/PP13, Vidzeme/PP17).

Zems bezdarba un augsts nodarbinātības līmenis ir Tenderē un Vardē, Dānijā. Šīm vietām salīdzinājumā ar Dāniju kopumā ir raksturīgs augsts nodarbinātības līmenis mazos uzņēmumos (Tendere un Varde/PP15) un “mazs skaits nodarbināto ar augstāko izglītību” (Varde/PP15).

Iedzīvotāju sastāva īpatnības ir nākamais iesūtīto ziņu temats par vietas specifiku. Ziņas par iedzīvotāju vecumgrupu sastāva īpatnībām ir šādas: “liels to iedzīvotāju skaits, kas vecāki par 65 gadiem” (Plēne/PP2, Varsinaissuomi/PP4, Kurzeme/PP7, Dienvidigaunija/PP10, PP11). Daži partneri to formulē tā: “vecumgrupa 50+” veido 54% no iedzīvotājiem (Ziemeļfrīzlande/PP3, Paġēģi un Jurbarka/PP9).

Varsinaissuomi/PP4 partneri no Vāsas, kuriem sociālās spēcīnāšanas mērķgrupa ir vecāka gadagājuma personas, ziņas par lielo vecāka gadagājuma cilvēku skaitu precizē ar informāciju, ka daudzi no viņiem dzīvo vieni, ir izolēti, mīt savās mājās neatkarīgi no citiem. “Urbanizācija nav apstājusies. Tas nozīmē, ka mūsu lauku apvidi zaudē jaunus darbaspējīgos cilvēkus un te paliek vecāka gadagājuma cilvēki.” (Norbotena/PP13, PP14)

Dāņu informators šo procesu raksturo ar frāzi “novecojoši iedzīvotāji” (Tendere un Varde/PP15), informators no Latvijas: “Gados jauno emigrācijas sekas ir novecojusī sabiedrība.” (Vidzeme/PP17)

Cita vietu īpatnība saistībā ar iedzīvotājiem ir **iedzīvotāju skaita samazināšanās** – “migrācija uz pilsētām un ārzemēm: gados jaunie pamet lauku dzīves vidi” (Kurzeme/PP7, Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11, Vidzeme/PP17) vai “emigrācija” (Paģēģi un Jurbarka/PP9), vai “mazs iedzīvotāju skaits un zems iedzīvotāju blīvums” (Dienvidigaunija/PP10, PP11, Vidzeme/PP17).

Imigrācijas vilnis (Ziemeļfrīzlande/PP3, Viduspoņjānā un Poņjānā/PP5) ir cita nosauktā vietu sociālekonomiskā īpatnība.

Mobilitāte reģionos ir aktuāls jautājums. Mobilitāte, lietojot sabiedrisko transportu, ir sarežģīta un apgrūtināta. Tas raksturots tā: “Sabiedriskā transporta problēmas lauku apdzīvotās vietās.” (Plēne/PP2, Kurzeme/PP7, Dienvidigaunija/PP10, PP11, Ričivola, Poznaņas reģions/PP12, Tendere/PP15, Vidzeme/PP17)

Daudzējādā ziņā labklājīgās Dānijas īpatnība saistībā ar sabiedriskā transporta pieejamību tiek raksturota tā:

Zīmīgs Tenderes ekonomiskās un sociālās ainavas elements ir relatīvi rets vietējais sabiedriskais transports. Lai arī vietējais autoceļu tīkls Tenderes iedzīvotājiem ļauj pārvietoties pa visu reģionu, vietējais sabiedriskais transports nepieļauj šo fleksibilitāti. Tenderes iedzīvotāji, lai būtu mobili, ir vislielākā mērā atkarīgi no personīgās automašīnas [...] (Tendere/PP15)

Mobilitātes ierobežojumus lauku dzīves vidē, ja ir nepieciešams lietot sabiedrisko transportu, informators no Plēnes ir iekļāvis atbildē uz otro jautājumu par faktoriem, kas ietekmē pakalpojumu lietotāju dzīves apstākļus:

Galalietotāju grupa (ilgstoši bezdarbnieki – A. S.) bieži vien dzīvo mazos ciematos, kas atrodas tālu no lielākām pašvaldībām. Viņi ir ierobežoti mobilitātē, ja viņiem nav personīgās automašīnas, jo bieži tur nav iespējams nokļūt ar autobusu vai vilcienu.

Vēl ir nosauktas šādas vietu īpatnību pazīmes:

- augsta deviantās uzvedības koncentrācija (Paģēgi un Jurbarka/PP9);
- augsts nabadzības kultūras demonstrācijas līmenis (Paģēgi un Jurbarka/PP9, Dienvidigaunija/PP10, PP11);
- augsta atkarība no sociāliem pabalstiem (Paģēgi un Jurbarka/PP9);
- depresīva teritorija, kas reiz bija smagās industrijas centrs Igaunijā, tajā ir izplatītas profesionālās slimības un ir liels skaits krieviski runājošu iedzīvotāju, kuriem nav Igaunijas pilsonības (Dienvidigaunija/PP10, PP11);
- augsti kvalificētu profesionāļu – ārstu, medmāsu, skolotāju, inženieru un menedžeru – trūkums Norbotenas lēnē Zviedrijā (Norbotena/PP13, PP14, Vidzeme/PP17);
- laukos ir augsts institucionalizācijas līmenis cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem (Vidzeme/PP17).

Secinājumi par lokālo spēcināšanas tīklu vietu sociālekonomiskām īpatnībām

Dati rāda, ka, salīdzinot ziņas par astoņu Baltijas jūras reģiona valstu SEMPRE projektā pārstāvēto vietu sociālekonomiskām īpatnībām, tajās ir vērojamas gan līdzības, gan atšķirības. Kopīgais ir piederība pie Eiropas Savienības – pie vienas un tās pašas politiski ekonomiskās savienības, kopīgs ir ģeogrāfiskais reģions – atrašanās Baltijas jūras krastos, lai gan klimatiskos nosacījumus būtiski ietekmē ģeogrāfiskā atrašanās vieta. Vispārināti kopīgo un atšķirīgo var grupēt vairākos tematiskos blokos.

Vispārīgās attīstības īpatnības

Vēsturiskie notikumi ir ietekmējuši valstu ekonomisko attīstību, ētiskos standartus un domāšanas veidu. Zviedrija ir vienīgā no Baltijas jūras reģiona valstīm, kas nav pieredzējusi tiešu Otrā pasaules kara ietekmi, un tās attīstībā nav notikušas radikālas politiskās un

ekonomiskās sistēmas pārmaiņas. Visas pārējās Baltijas jūras reģiona valstis ir postītas Otrajā pasaules karā. Dānijai un Somijai ir līdzīga sociālekonomiskā attīstība, bet ir atšķirīga vēstures gaita, ģeogrāfiskais stāvoklis un klimats. Austrumvācijai un Polijai ir sociālistiskās orientācijas attīstības pieredze, bet tādas nav Šlēsvigas-Holšteinas federālajai zemei kā bijušās Rietumvācijas sastāvdaļai.

Visām trim Baltijas valstīm ir līdzīga attīstības gaita 20. gadsimtā, un tās ir piedzīvojušas radikālas sociālekonomiskas pārmaiņas 90. gadu sākumā. Ekonomikas globalizācija ir pēdējā universālā tendence, kas ietekmē visas pasaules attīstību.

Projektā ietverto vietu ekonomiskās īpatnības

Partneri ir minējuši tādas ekonomiskās īpatnības kā sezonālā nodarbinātība, kas ir pašsaprotama lauksaimniecībā, mazo un vidējo uzņēmumu dominēšana, kalnrūpniecība kā nodarbinātības pamatjoma Zviedrijas ziemeļos. Nodarbinātības iespēju ierobežojumi ir visbiežāk minētā vietu ekonomiski problemātiskā īpatnība. Augsts bezdarba līmenis, vietu ekonomiskā depresija un cilvēku depresija ir izplatīta Baltijas jūras reģiona valstīs. Augošs imigrantu bezdarba līmenis tiek norādīts Ziemeļvalstīs un Vācijā.

Salīdzinājumam – projekta vietās Dānijā ir ļoti zems bezdarba līmenis un zems nodarbinātības līmenis privātajā sektorā.

Iedzīvotāju struktūras pārmaiņas

Iedzīvotāju struktūras pārmaiņas ir cits būtisks parādību kopums, kas informē par sociālo procesu tendencēm un apdzīvoto vietu īpatnībām.

Vispārinot projektā iesaistīto vietu īpatnības attiecībā uz to iedzīvotājiem, ir jāsecina, ka dominē divas tendences: iedzīvotāju novecošana un depopulācija jeb iedzīvotāju skaita samazināšanās reģionos. Izplatītākā kopīgā likumsakarība lauku dzīves vidē reģionos ir iedzīvotāju novecošana. Tā ir uzrādīta septiņās no astoņām Baltijas jūras reģiona valstīm, Polija šai kontekstā ir vienīgais izņēmums. Otra būtiskākā likumsakarība ir depopulācija jeb iedzīvotāju skaita samazināšanās. Iedzīvotāju skaits laukos samazinās, jo turpinās urbanizācija, proti, liela daļa jauniešu un darbaspējīgā vecuma pieaugušo no visām lauku apdzīvotām vietām dodas uz lielākām pilsētām, lai turpinātu izglītību

vai meklētu darbu. Cits šo pašu motīvu vadīts migrācijas galamērķis ir ārzemes, kā tas raksturīgi Baltijas valstīm un Polijai. Skandināvijas valstīs iedzīvotāju skaitu lauku dzīves vidē nedaudz palielina bēgļu un imigrantu izmitināšana šajās vietās.

Migrācijas īpatnības projekta vietās ir pretēju virzienu migrācijas plūsmas. Migrācijas kontekstā esošās projektu vietas atspoguļo šo valstu tipiskās iezīmes.

Sociālās un ekonomiskās labklājības valstis ir galamērķis imigrācijas plūsmai no konfliktu un attīstības valstīm. Tādēļ arī projekta partneriem no Dānijas, Somijas, Vācijas un Zviedrijas sociālās spēcīgāšanas izvēle ir tie profesionāļi, kas strādā ar bēgļiem un imigrantiem, kā arī paši bēgļi un imigranti. Kolēģe no Dānijas šai sakarā zināja teikt, ka dāņu pārvaldības institūcijas ir smagi strādājušas, lai racionāli vadītu un ierobežotu imigrācijas procesu.

Postpadomju Baltijas valstīs pēc neatkarības atjaunošanas liela daļa iedzīvotāju atstāja savu valsti. Plašā izbraucēju plūsma veidojās galvenokārt sociālo un ekonomisko iemeslu dēļ, tikai kāda neliela daļa izbrauca no valsts, lai iegūtu izglītību un/vai meklētu dažādus piedzīvojumus.

Infrastruktūras īpatnības

Infrastruktūras stāvoklis un kvalitāte Baltijas jūras reģiona valstīs ir atšķirīgi. Piemēram, Latvijā lauku reģionos daudzviet izzūd izglītības, veselības aprūpes, pasta, banku, veikalu pakalpojumu pieejamība. Cēloņi tam ir racionālas un uz kopīgo sociālo labklājību orientētas pārvaldības trūkums, kas rezultējas finanšu nepietiekamībā sociāliem mērķiem. Norbotenas lēnē Zviedrijā trūkst profesionāļu medicīnas un sociālajā jomā.

Atsevišķi izceļams ir tāds infrastruktūras un sociālo pakalpojumu elements kā sabiedriskā transporta pakalpojumi un autoceļu stāvoklis. Lauku dzīves vidē Latvijā mazinās sabiedriskā transporta pieejamība laukos un autoceļu stāvoklis daudzviet ir slikts.

Projekta vietās Dānijā autoceļu tīkls un kvalitāte tiek raksturota kā laba, bet sabiedriskā transporta pieejamība tur ir tik ierobežota, ka mobilitāte bez personiskās automašīnas ir ļoti apgrūtināta, gandrīz vai neiespējama. Līdzīga situācija, kā liecina šo vietu pārstāvji, ir Plēnē un Ziemeļfrizlandē Vācijā.

3.2. Sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļu raksturojums

Lakoniskā formā sniegtā partneru informācija par faktoriem, kas ietekmē sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļus, veido samērā garu sarakstu. Tiek pieminēti šādi faktori:

- pakalpojumi ir izkļiedēti pa dažādiem birojiem, un ir dažādi pakalpojumu sniedzēji. To sasniegšanai nepieciešams laiks un naudas investīcijas ceļa izdevumiem (Ditmāršene/PP1);
- netiek sniegta neatliekamā psiholoģiskā palīdzība Ditmāršenes pierobežas iedzīvotājiem (Ditmāršene/PP1);
- sabiedriskā transporta trūkums, mobilitātes apgrūtinājums (Plēne/PP2, Ziemeļfrīzlande/PP3, Kurzeme/PP7);
- bērnu aprūpes trūkums vecāku darba laikā vai arī augstas izmaksas par bērnu pieskatīšanu darbadienas laikā (Plēne/PP2);
- grūti dabūt darbu bezdarbniekiem, īpaši ilglaicīgiem bezdarbniekiem, reģionā dominējošos mazos un vidējos uzņēmumos (Plēne/PP2);
- mazs subsidēto darbavietu skaits personām ar invaliditāti (Kurzeme/PP7);
- sociālā uzņēmējdarbība ir nepietiekami attīstīta (Kurzeme/PP7);
- pārāk ilgs ir bēgļa statusa iegūšanas laiks (Ziemeļfrīzlande/PP3);
- mājokļu trūkums (Ziemeļfrīzlande/PP3);
- lieli pārvaramie attālumi laukos (Varsinaissuomi/PP4, Ričivola/PP12);
- demogrāfiskām pārmaiņām atbilstošu pakalpojumu trūkums, jo pakalpojumi tiek centralizēti un datorizēti un vecāka gadagājuma personām laukos nav piemēroti (Varsinaissuomi /PP4);
- skaudrs klimats ziemā (Varsinaissuomi/PP4);
- rasisms un stigmatizācija (Viduspohjanmā un Pohjanmā/PP5);
- nepietiekamas valodas prasmes kavē iegūt izglītību un ir šķērslis integrācijai sabiedrībā (Viduspohjanmā un Pohjanmā/PP5, Norbotena (*Sunderbay*)/PP13, Tendere, Varde/PP15);
- finansiāli ierobežojumi un finanšu pratības deficīts personām ar invaliditāti (Kurzeme/PP7);
- vientulības diskomforts personām ar invaliditāti un vecāka gadagājuma personām (Kurzeme/PP7, Varsinaissuomi/PP4);

- nedraudzīga līdzilvēku attieksme pret personām ar invaliditāti (Kurzeme/PP7);
- izglītības deficīts, trūkst profesionālās un vidējās izglītības atkarīgām personām un viena vecāka ģimenes pieaugušai personai (Paģēģi un Jurbarka/PP9);
- sociālo prasmju deficīts (Paģēģi un Jurbarka/PP9);
- neprasme tikt galā ar dažādām dzīves situācijām (Paģēģi un Jurbarka/PP9);
- stigmatizācija par novirzi no tradicionālās ģimenes modeļa (Paģēģi un Jurbarka/PP9);
- pēc rehabilitācijas vielatkarīgās personas ar grūtībām spēj atgriezties sabiedrībā (Paģēģi un Jurbarka/PP9);
- alkoholisms (Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- ģimenes ir atšķirtas, jo darbu atrast var vien kaut kur tālumā (Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- dažās dzīvesvietās nav veikalu (Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- vidējie ienākumi Austrumigaunijā ir zemāki par valsti vidējiem ienākumiem (Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- bezcerība, apātija, motivācijas trūkums (Paģēģi un Jurbarka/PP9, Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- HIV/AIDS izplatība (Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- sociālā dezintegrācija pēc etniskās piederības (Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11);
- kopīgu tikšanās un pulcēšanās vietu trūkums a) jauniešiem (Ričivola, Poznaņas reģions/PP12), b) pamatiedzīvotājiem ar imigrantiem (Norbotena, *Sunderbay*/PP13);
- jaunatnes domas un viedokļi netiek ņemti vērā, tos neuzskata par nopietniem (Ričivola, Poznaņas reģions/PP12);
- imigrantu segregācija un diskriminācija (Norbotena, *Sunderbay*/PP13, Tendere, Varde/PP15);
- slikti dzīves apstākļi – trūcīgi mājokļi, kuros trūkst pamatērtības – tekošs ūdens, sanitārais mezgls (Vidzeme/PP17).

Secinājumi par sociālo pakalpojumu lietotāju dzīves apstākļiem

Fakts, ka pakalpojumu lietotāju kategorijas ir daudzveidīgas un ka dažkārt viena kategorija, piemēram, bezdarbnieki, tiek sazarota pēc kādas precizējošas pazīmes, ir iemesls tam, ka dzīves apstākļus raksturojošo pazīmju skaits ir liels. To ir ap 30.

Sociālo pakalpojumu sniedzēju nosauktos faktoros, kas ietekmē pakalpojumu lietotāju dzīves apstākļus, var apvienot vairākās nozīmīgās grupās. Ir konstatējama tieša sakarība starp iepriekš uzrādītām vietu īpatnībām un sociālo pakalpojumu lietotāju dzīves apstākļus raksturojošām īpašībām. Tiek norādīti šādi faktori, kas ietekmē sociālo pakalpojumu lietotāju dzīves apstākļus: **ekonomiskie faktori, mobilitātes ierobežojumi, migrācija, iedzīvotāju novecošana, sabiedrības dezintegrācija, negatīva sabiedrības attieksme, psiholoģiskas problēmas un pakalpojumu sniedzēju darba organizatoriskās nepilnības**. Ieskatam apkopota informācija par šiem faktoriem.

Ekonomiskie faktori. Bezdarbs bieži tiek minēts kā faktors, kas dzīvi sarežģī visiem, kurus tas skāris, vai tie būtu dažādu vecumgrupu vietējie iedzīvotāji, bēgļi un imigranti vai personas ar invaliditāti.

Personām ar invaliditāti Latvijā dzīves apstākļus apgrūtina zemās invaliditātes pensijas.

Telpiski ierobežojumi ir ekonomisko faktoru apakšgrupa. Telpu trūkums tikšanās pasākumiem, ko piemin poļu un Ziemeļzviedrijas partneri, varētu būt daļēji ekonomiski, daļēji organizatoriski determinēti. Mājokļu trūkums imigrantu izmitināšanai Ziemeļfrīzlandē ir cits šai vietai raksturīgs ekonomiskā faktora paveids.

Mobilitātes ierobežojumi laukos ir sāpīga aktualitāte, jo sabiedriskais transports ir pieejams reti vai tikpat kā nepieejams. Dažās apdzīvotās vietās tas ir pārstājis kursēt vispār, jo pārvadātājiem peļņas vietā ir zaudējumi. Dānijā un Vācijā, kur autoceļu tīkls un kvalitāte ir nevainojami, sabiedriskais transports nekursē vai kursē tā, ka sociālie pakalpojumi un darbavieta ir nepieejami, ja nav savas automašīnas. Latvijā ir ne vien sabiedriskā transporta aizvien ierobežotāka pieejamība reģionos, bet arī kritisks autoceļu un zemes ceļu stāvoklis daudzās vietās reģionos.

Tālās distancēs reģionos ir cits faktors, kas apgrūtina mobilitāti un ietekmē sabiedriskā transporta pakalpojumu pieejamību. To piemin somu un poļu partneri.

Migrācija uz pilsētām un ārzemēm, kas ir izplatīta jauniešu vecumā un ekonomiski aktīvu cilvēku vidū, maina iedzīvotāju vecumstruktūru, pasliktina vietu ekonomisko stāvokli, samazina sociālo pakalpojumu piedāvājumu lauku apdzīvotās vietās. Urbanizācijas tendence ietekmē iedzīvotāju vecuma sastāvu visās Baltijas jūras reģiona valstīs, to papildus iespaido jauniešu un ekonomiski aktīvo iedzīvotāju emigrācija uz ārzemēm, kas ir izplatīta parādība Igaunijā, Latvijā un Lietuvā.

Iedzīvotāju novecošana lauku dzīves vidē, kas izpaužas kā vecāka gadagājuma iedzīvotāju īpatsvara palielināšanās, ir sekas iepriekš minētai gados jauno cilvēku migrācijai no laukiem uz pilsētām un/vai ārzemēm.

Sabiedrības dezintegrācija pēc piederības pie citas rases un etnosa, proti, pie visāda veida imigrantiem, tiek dokumentēta bieži. Igaunijā tā izpaužas attieksmē pret “krievu valodas nesējiem”, Dānijā, Somijā, Vācijā un Zviedrijā – pret imigrantiem no akūtu (Sīrija) un hronisku vardarbīgu konfliktu valstīm (Afganistāna, Irāka), kur ekonomika ir sagrauta un normāli dzīves apstākļi ir iznīcināti.

Negatīvā sabiedrības attieksme pret citādību savā ciltī un ienācējiem no ārienes ir bioloģiski un tradīciju determinēta parādība. Igaunijā, Dānijā, Somijā, Vācijā un Zviedrijā tiek norādīts uz negatīvu attieksmi pret jauniem un seniemi imigrantiem vietējās valodas nezināšanas un kulturālo atšķirību dēļ.

Negatīvā sabiedrības attieksme pret svešiniekiem ir sensena bioloģiski, psiholoģiski un tradīcijās nostiprinātu uzvedības ieradumu determinēta reakcija. Tā ir saistīta ar drošību, ar izvairīšanos no riska tikt apdraudētam. Tāda attieksme ir pašsaglabāšanās instinkta izpausme. Šī negatīvā attieksme pret citādo un nepazīstamo ir viens no sabiedrības dezintegrācijas vektoriem (Simmel, 1992).

Cits sabiedrības dezintegrācijas vektors ir ētiski attaisnojamā negatīvā attieksme pret devianto uzvedību – kaitīgām atkarībām, vardarbību, noziedzību. Partneru biežāk minētais deviantās uzvedības paveids, kas raksturo un ietekmē dzīves apstākļus, ir vielatkarības. Alkoholisms un narkomānija ir igauņu, latviešu un lietuviešu partneru nosauktais faktors, kas negatīvi ietekmē sociālo pakalpojumu lietotāju dzīvi. Negatīva sabiedrības attieksme pret personām ar destruktīvu un deviantu uzvedību ir pozitīvi vērtējama kā garīgi un morāli veselīgas sabiedrības daļas slavējama reakcija.

Psiholoģiskas problēmas var nopietni ietekmēt cilvēku iekšējo komfortu un dzīves izjūtu. Sociālo pakalpojumu lietotājiem

psiholoģiskas problēmas ir dziļas un plaši izplatītas. Igaunu, latviešu un lietuviešu partneri min tādus psiholoģiskus stāvokļus kā bezcerība, apātija, motivācijas trūkums, sociālo prasmju deficīts, neprasme tikt galā ar dažādām dzīves situācijām. Vientulība kā diskomforta izjūta tiek pieminēta saistībā ar vecāka gadagājuma personām Somijā un personām ar invaliditāti Latvijā.

Aptaujā vācu partneri norāda uz pakalpojumu sniedzēju darba organizatoriskām nepilnībām Ditmāršenē. Tās kā nopietnu šķērslī uzrāda arī Latvijas, Somijas un Vācijas sociālās labklājības eksperti padziļinātā aptaujā par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu sniegšanā.

3.3. Barjeras un šķēršļi sociālo pakalpojumu sniedzēju darbā

Par barjerām un šķēršļiem, ar ko nākas sastapties, sniedzot sociālos pakalpojumus, tika jautāts sociālo pakalpojumu organizāciju profesionāļiem formalizētajā aptaujā. Atbildes uz jautājumiem par barjerām un šķēršļiem formāli netika ierobežotas. Tika pieļautas visu veidu barjeras un šķēršļi, kurus profesionāļi varēja darīt zināmus, izvērtējot savu reālo darbu, pārdomājot, kas viņu darbā neapmierina un būtu maināms. Par barjerām un šķēršļiem tika nosaukti ekonomiski, juridiski, organizatoriski, sociāli un kulturāli apstākļi.

Nosaukto barjeru un šķēršļu uzskaitījums ir garš. Lai daudzveidīgā partneru sniegtā informācija saglabātu satura bagātību un izteiksmes stilu, tā tiek sniegta maksimāli pietuvināti partneru formulējumiem. Izteikumu secība veidota, ievērojot partneru kārtas numuru. Tad, kad cits partneris izsakās par to pašu, kas ticis pieminēts iepriekš, partnera vieta un norāde uz kārtas numuru tiek pievienota tam apstāklim, kas atkārtojas. Barjeru un šķēršļu uzskaitījuma analīzes rezultāts to tipoloģijas formā tiek sniegts šīs teksta sadaļas nobeigumā.

Partneru formulējumos barjeras un šķēršļi veido turpmāk piedāvāto sarakstu.

Fokusēšanās uz esošiem pakalpojumiem un nevēlēšanās domāt par pārmaiņām (Ditmāršene/PP1).

Publisko finanšu samazināšanas izraisīts spiediens uz pakalpojumu sniegšanu (Ditmāršene/PP1).

Tradicionāls lomu modelis (Plēne/PP2).

- Motivācijas trūkums pakalpojumu saņēmēju vidū (Plēne/PP2, Kurzeme/PP7, Pağēgi un Jurbarka/PP9).
- Nevēlēšanās doties uz citām vietām darba meklējumos, jo darbojas ieraduma spēks un bailes atstāt ierasto lauku vidi (Plēne/PP2).
- Bēgļu un imigrantu izvairīgās atbildes par vēlamo dzīvesvietu ir šķērslis viņu ātrākai integrācijai (Ziemeļfrīzlande/PP3).
- Pakalpojumu sniedzēju lietotāju valodas nezināšana (Ziemeļfrīzlande/PP3). Imigrantu nepietiekamas vietējās valodas zināšanas (Tendere, Varde/PP15).
- Kulturālas atšķirības ir nesaprašanās cēlonis par reliģiskām un dzimumu lomām (Ziemeļfrīzlande/PP3).
- Bēgļiem ir kara izraisītās psiholoģiskās traumas (Ziemeļfrīzlande/PP3).
- Grūtības sameklēt un sasniegt reālos vai potenciālos visievainojamākos pakalpojumu saņēmējus (Varsinaissuomi/PP4, Kurzeme/PP7).
- Pāreja no speciāliem bēgļu integrācijas pakalpojumiem uz pakalpojumu sniegšanu bēgļiem pēc vispārējiem noteikumiem ir kritiska bēgļu spēcināšanai (Viduspohjanmā/PP5).
- Zems pakalpojumu lietotāju izglītības līmenis (Pağēgi un Jurbarka/PP9).
- Sociālo prasmju un situāciju risināšanas prasmju trūkums pakalpojumu saņēmējiem (Pağēgi un Jurbarka/PP9).
- Speciālo darba prasmju iztrūkums sociālo pakalpojumu sniedzējiem, nepietiekama specializācija personālam sociālo pakalpojumu organizācijās (Pağēgi un Jurbarka/PP9, Dienvidigaunija, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Nepietiekama komunikācija starp dažādu municipalitāšu sociālo pakalpojumu sniedzējiem (Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Sociālo pakalpojumu sniedzēju un saņēmēju atšķirīgie uzskati par vajadzībām un palīdzības formām (Dienvidigaunija, Veru un Pelvas apriņķis/PP10, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Būtu vajadzīga “daudzfunkcionāla” pakalpojumu sniedzēju komanda, kurā strādātu psihologs, finanšu speciālists un pastorāls padomdevējs (Dienvidigaunija, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Vecāka gadagājuma personām ir nepieciešami datorpratības apmācību pakalpojumi, jo daudzi pakalpojumi pieejami tikai ar interneta starpniecību (Dienvidigaunija, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).

- Draudzīgas sadzīvošanas tradīciju trūkums. Seniori ir vientuļi, vienlaikus ģimenēm ar bērniem ir vajadzīga vecvecāku palīdzība (Dienvidigaunija, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Informācijas deficīts (Dienvidigaunija, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Cilvēkiem bez pilsonības ir nepieciešamas konsultācijas, jo viņi nav integrēti, ir neinformēti par darba tirgu, par sociāliem pabalstiem, nacionālās valodas mācīšanās iespējām un pilsoniskās sabiedrības mehānismiem (Dienvidigaunija, Austrumviru un Jervas apriņķis/PP11).
- Telpu trūkums, kur pulcēties jauniešiem vai kur pulcēties iezemiešiem ar imigrantiem (Ričivola, Poznaņas reģions/PP12, Norbotena, *Sunderbay*/PP13).
- Starppaaudžu konflikts un nesaprašanās, attieksme “mēs darām jums” tā vietā, lai teiktu “mēs darām kopā ar jums” neveicina jauniešu līdzdalību (Ričivola, Poznaņas reģions/PP12).
- Pēc kursu “Zviedru valoda imigrantiem” pabeigšanas un 24 mēnešu individuālās integrācijas plāna daudzi imigranti paliek par bezdarbniekiem. Sabiedrība viņus maz atbalsta (Norbotena, *Sunderbay*/PP13).
- Segregācijas problēmas starp iedzimtajiem un imigrantiem (Norbotena, *Sunderbay*/PP13).
- Grūti atrast tos jauniešus, kuriem ir zems izglītības līmenis un nav darba un kuri riskē kļūt par ilgtermiņa bezdarbniekiem. Ir nepieciešami jauni instrumenti, kā viņiem palīdzēt atrast personiskus mērķus un sniegt atbilstošu izglītību (Norbotena, *Companion*/PP14). Vidzemes partneris nosauc garu barjeru un šķēršļu uzskaitījumu, kas nodēvēts par ierobežojumu kompleksu darbā ar jauniešiem, kam nav izglītības, prasmju un darba. Ja garo uzskatījumu reducē uz būtiskāko, tad būtiskākais ir ierobežota sociālo pakalpojumu un sabiedriskā transporta pieejamība reģionos, ierobežotas finanses, nepietiekama komunikācija un nepietiekama darbu koordinācija starp dažādām institūcijām. Sociālo pakalpojumu sniedzējiem trūkst pieredzes darbā ar šādas kategorijas jauniešiem, lokālās jauniešu organizācijas strādā vienīgi ar līderiem, vecāku iesaistīšanos kavē laika un finanšu trūkums (Vidzeme/PP17).
- Sarežģīta juridiskā infrastruktūra, kā koordinēt dažādu pakalpojumu veidus (Tendere, Varde/PP15).

Apjomīga dokumentācija, “papīra darbu” daudzums, ko liek darīt sarežģītā juridiskā infrastruktūra, ir tik liels, ka bēgļu vidū izraisa sajūtu, ka tiek ierobežota viņu iesaistīšanās sabiedrībā. Tas ietekmē viņu spēcīnāšanu tādējādi, ka tā pārvēršas par savu pretstatu – viņu vājināšanu (Tendere, Varde/PP15).

Tāds ir barjeru un šķēršļu apkopots uzskaitījums pēc partneru sniegtajiem datiem.

Pirms tipoloģizēt barjeras un šķēršļus un izdarīt secinājumus par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu sniegšanā, te apkopotiem visu partneru datiem ir pievienojama padziļināta informācija par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā. Papildinformāciju ir snieguši Latvijas, Somijas un Vācijas eksperti sociālo pakalpojumu sfērā.

Padziļināta Latvijas, Somijas un Vācijas ekspertu informācija par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā

Barjeru un šķēršļu padziļinātai apzināšanai tika izvirzīts moto: **apzināt savas vājās puses ir ceļš, kā tās pārvarēt un kļūt stiprākiem.**

Metodoloģija. Lai iegūtu padziļinātu informāciju par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā, 2017. gada jūnijā un jūlijā tika veikta lokālo spēcīnāšanas tīklu ekspertu aptauja Latvijā, Somijā un Vācijā. Aptaujas instruments ir daļēji strukturēta anketa. Aptaujas mērķis – iegūt padziļinātu informāciju par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā, kā arī verificēt 2016. gada pirmajā pusē partneru sniegto informāciju par barjerām un šķēršļiem organizāciju darbā un uzzināt par pārmaiņām organizāciju darbā šai laikposmā. Latvija, Somija un Vācija tika izvēlētas, kombinējot racionālu izvēli un nejaušības principu. Racionalitāte tika likta lietā, sadalot visas astoņas ES Baltijas jūras reģiona valstis trīs atšķirīgās valstu grupās – Baltijas valstis, Skandināvijas valstis un Centrāleiropas valstis. Pēc tam tika izlozēta viena valsts no katras grupas. Kopumā tika veiktas 16 ekspertu aptaujas, piecas – Latvijā, četras – Somijā, septiņas – Vācijā.

Šoreiz daļēji strukturētās anketas plāns ir izvērstāks un tajā tiek piedāvāts faktoru kopums, kas ietekmē būtiskāko sociālo pakalpojumu organizāciju darbu un kas ir gan noskaidrojies iepriekšējā aptaujā, gan ticis fiksēts citos avotos praksē un teorijā. Respondentiem ir dota iespēja brīvi papildināt savas atbildes.

Informācijas analizē barjeras un šķēršļi tiek sadalīti divās lielās grupās. Tās ir klasificētas kā materiālās un nemateriālās barjeras un šķēršļi. Katrai grupai ir pakārtotas vairākas apakšgrupas. Tiek definēta barjeru un šķēršļu specifika, nosakot, ka barjeras ir ar cilvēku saistīti subjektīvi iekšējie faktori, turpretim šķēršļi ir lielā mērā objektīvi ārējie faktori. Ir izveidots šāds darbu ietekmējošo faktoru sadalījums:

1. Materiālie šķēršļi.
  - 1.1. Finansējums sociālo pakalpojumu sniegšanai.
  - 1.2. Sociālo pakalpojumu sniedzēju zemais atalgojums.
  - 1.3. Darba telpu stāvoklis.
  - 1.4. Sabiedriskā transporta pieejamība.
2. Nemateriālās barjeras un šķēršļi.
  - 2.1. Darbības juridiskā regulācija.
  - 2.2. Barjeras un šķēršļi, kas saistīti ar personālu un tā darba apstākļiem.
    - 2.2.1. Profesionāla personāla pieejamība.
    - 2.2.2. Personāla specializācija.
    - 2.2.3. Birokrātiski šķēršļi (pārmērīgs dokumentācijas produkcēšanas daudzums).
    - 2.2.4. Psiholoģiskas barjeras.
    - 2.2.5. Societālas barjeras.
    - 2.2.6. Horizontālās un vertikālās komunikācijas kvalitāte un darbu koordinācijas kvalitāte.
    - 2.2.7. Svešvalodu zināšanu deficīts.
    - 2.2.8. Cilvēciskais faktors un tā kvalitāte varas/pārvaldības struktūrās.
    - 2.2.9. Citas barjeras un šķēršļi.

Empīriskās informācijas analīzes rezultāti

2016. un 2017. gadā veiktajās aptaujās pārmaiņas barjeru un šķēršļu apzināšanā nav konstatētas.

No jauna iegūtā informācija pārsvarā ir saistīta ar personālu un nemateriāliem faktoriem – psiholoģiskām barjerām, komunikāciju, darba koordināciju, sabiedrības attieksmi pret sociālo pakalpojumu lietotājiem. Taču tiek norādīts arī uz finansējuma nepietiekamību.

Finansējuma nepietiekamība pakalpojumu sniegšanai un personāla atalgošanai

Par materiāliem šķēršļiem sociālo pakalpojumu sniedzēju darbā tiek liecināts galvenokārt divos aspektos. Viens no tiem ir vajadzība palielināt finansējumu vietējās valodas mācībām bēgļiem un imigrantiem, lai viņi varētu sekmīgāk integrēties ieceļošanas zemes sabiedrībā. Otrs ir personāla zemais atalgojuma līmenis sociālo pakalpojumu un sociālās aprūpes iestādēs. Fiziski un psiholoģiski smagā darba prestižu stipri pazemina zemais atalgojums. Tādēļ ir personāla deficīts. Būtisks personāla deficīta iemesls ir zemais atalgojums par šo psiholoģiski saspringto darbu, kas personāla deficīta un/vai darba organizācijas dēļ reizēm veicams pārslodzes režīmā. Mana pieredze mācību darbā ar sociālā darba studentiem liecina, ka daļa jauniešu, kas apguvuši šo specialitāti, nevēlas strādāt šajā, viņuprāt, nepievilcīgajā jomā. Par nepievilcīgu tiek uzskatīts atalgojuma līmenis, darba apstākļi un bieži sastopamās psiholoģiski un sociāli smagās situācijas, kurās atrodas pakalpojumu lietotāji. Personālam tas izraisa distresu un hiperstresu.

Pakalpojumu sniedzēju darba nozīmes nenovērtēšana, kas izpaužas zemajā atalgojumā, izraisa viņos netaisnības izjūtu un pazemojuma jūtas. To, ka pacietības mērs ir pilns un klusēšana ir jāpārtrauc, liecināja Latvijas sociālās aprūpes centru darbinieku arodbiedrības paziņojums, ka, protestējot pret zemo atalgojumu, kas sociāliem aprūpētājiem Latvijā ir valstī noteiktās minimālās algas apjomā (2018. gadā tās bruto apjoms ir 430,00 eiro mēnesī), viņi 2018. gada 28. septembrī rīko astoņu stundu bada streiku. Bada streiks ir noticis, un tika sāktas sarunas ar Labklājības ministriju par algu palielināšanu. Ir neapšaubāma netaisnība par šo fiziski, psiholoģiski un morāli smago darbu saņemt atalgojumu, par kuru izdzīvot nav iespējams.

Tiesību normatīvā regulācija var būt un ir šķērslis sociālo pakalpojumu sniegšanā tajos gadījumos, kad likumu normas ir pretrunīgas, nav harmonizēti dažādu līmeņu dokumenti, kā arī tad, kad notiek likumu reformēšana, tiek veikti grozījumi likumos vai stājas spēkā jauna likumdošana. Somijā likumdošanas reforma sociālajā jomā ir aktuālā tātē 2017. gada aptaujas laikā. Ja maina likumdošanu, kas saistīta ar sociālo palīdzību, tas vismaz uz laiku apgrūtina sociālo pakalpojumu sniedzēju darbu.

Profesionāla personāla deficīts sociālo pakalpojumu organizācijās

Par profesionāla personāla nepietiekamo skaitu, tā atrašanos un piesaistīšanas grūtībām lauku vidē reģionos informē Latvijas un Vācijas partneri. Abās valstīs reģionos ir grūti piesaistīt jaunos speciālistus. Pašreizējais personāls tuvojas pensionēšanās vecumam, darbinieku skaits sociālo pakalpojumu jomā sarūk. “Mums jāpadara sociālais darbs atraktīvāks jauniem cilvēkiem,” – atzīst sociālo pakalpojumu sniedzēji no Vācijas.

Viens no personāla deficīta iemesliem ir zemais atalgojums par šo psiholoģiski saspringto darbu, kas personāla deficīta un/vai darba organizācijas dēļ reizēm veicams pārslodzes režīmā.

Psiholoģiskās spēcīnāšanas vajadzība tiek apliecināta kā nepieciešamība gan personālam, gan pakalpojumu lietotājiem. To uzsver Latvijas un Vācijas partneri. Latvijas pārstāvji vairākkārt apliecina psihologa kā patstāvīga organizācijas darbinieka vajadzību. Vācijas eksperti izsaka vēlmi savās problēmsituācijās saņemt palīdzību no organizācijas vadības, savukārt ilgstošiem bezdarbniekiem ir akūti nepieciešams “stiprināt pamatemocijas un pašcieņu”.

Personāla specializācija darbam ar noteiktu sociālo pakalpojumu lietotāju kategorijām ir apzināta nepieciešamība Latvijā un Vācijā, kur ir konstatēts, ka personālam trūkst zināšanu gan par mūsdienu idejām un teorijām, kas saistītas ar noteiktas kategorijas pakalpojumu lietotājiem, gan par praktisku rīcību, kontaktējoties ar noteiktas kategorijas pakalpojumu lietotājiem, piemēram, ar personām, kurām ir garīgās attīstības traucējumi un psihiski traucējumi. Personāla specializācija ir nepieciešama arī darbā ar tiem jauniešiem, kuriem ir zems izglītības līmenis, nav prasmju un nav darba.

Birokrātiskie šķēršļi, kas saistīti ar izvērstas dokumentācijas gatavošanu, pasliktina darbu un sociālo pakalpojumu lietotāju stāvokli, jo kontaktēšanās laiks, kas atvēlēts pakalpojumu lietotājiem, samazinās. “Mēs permanenti esam pārslogoti ar sociālo pabalstu maksājumiem un papīru kalniem,” – liecina sociālo pakalpojumu sniedzēji no Latvijas. Taču tādas pašas sūdzības izskanējušas arī Dānijā.

Societālas barjeras. Par societālām barjerām tiek definētas tās barjeras, kas attiecas uz sabiedrību kopumā vai šajā gadījumā uz lielu sabiedrības daļu. Te iztirzātā temata kontekstā tā tiek apzīmēta negatīva attieksme pret dažāda veida atšķirībām un novirzēm no sabiedrībā pieņemtām uzvedības normām. Negatīva attieksme pret atšķirībām un

novirzēm izpaužas kā stigmatizācija, marginalizācija, diskriminācija, neiecietība, izslēgšana jeb atstumšana, kas var būt vērsta gan pret savas zemes citādajiem, gan pret svešzemniekiem: “Sociētāla atmosfēra pret migrantiem ir skaudra, un cilvēkiem (pat pakalpojumu sniedzējiem) ir sava pārlicība, kas nesaskan ar cilvēktiesībām” (Somija); “[..] naidīgums pret ārzemniekiem” (Vācija); “[..] stigmatizācija ir liela sabiedrības problēma (piemēram, viena vecāka ģimenes tiek diskriminētas pat vietējo politiķu publiskās runās)” (Vācija); “[..] sabiedrībā ir plaši izplatīta neiecietība un negatīva attieksme pret disfunkcionālām ģimenēm un viņu bērniem, [..] nabadzīgo ģimeņu materiāla atbalstīšana izraisa skaudību citos kopienas pārstāvjos, [..] cilvēki ir pret izmaksām un izdevumiem citu labā, vai tie būtu cilvēki ar invaliditāti, nabadzīgie, trūcīgie vai vielatkarīgie” (Latvija).

Barjeras un šķēršļi komunikācijā

Daudzās atbildēs plaši izvērstais temats saistīts ar komunikāciju. Komunikācija cieši saslēdzas ar jau minēto psiholoģisko problemātiku, un abas rada daudz sarežģījumu ikdienā un darbā. Tā kā komunikācijai ir divas asis – horizontālā un vertikālā, tad tās izraisīto iespējamo un reālo sarežģījumu lauks ir plašs. Horizontāli tā noris ar tā paša līmeņa kontaktpersonām. Vertikāli komunikācija noris padotības–pakļautības skalā. Vertikāli komunikācija noris vienā organizācijā ar vadošo personālu, tāda tā var būt starp dažāda līmeņa organizācijām. Un šī asimetriskā varas pozīcija gribot negribot izpaužas komunikācijā ar sociālo pakalpojumu lietotājiem.

Par komunikāciju ar sociālo pakalpojumu lietotājiem tiek pausts, ka vecāka gadagājuma personas un ilgtermiņa bezdarbniekus ir grūti sasniegt un grūti sākt komunicēt ar viņiem. Ilgtermiņa bezdarbnieku dzīve nabadzībā un sociālā izolācijā rada kauna jūtas, un viņi izvairās no komunikācijas ar citiem.

Ar bēgļiem un imigrantiem komunikācija ir apgrūtināta valodas barjeras dēļ.

Komunikāciju var apgrūtināt nepietiekams personāla skaits, specializēta personāla aiziešana no darba, laika ierobežojumi, kādi ārēji šķēršļi un arī gan personāla, gan pakalpojumu lietotāju iekšējās barjeras.

Savu īpatnību komunikācijā var radīt sociālo pakalpojumu saņēmēju emocionālie stāvokļi un ieradumi. Latvijas sociālo pakalpojumu sniedzēji informē, ka dažkārt pakalpojumu lietotāji mēdz izgāzt savas

dusmas uz sociālo dienestu personālu, mēdz būt neiecietīgi vai arī šantāžē sociālo pakalpojumu sniedzējus.

Komunikācija starp institūcijām un darba aktivitāšu koordinācija

Komunikācija un rīcības koordinācija ir plašs nepieciešamo uzlabojumu un iespēju lauks. Tas ir jo cieši saistīts ar komunikācijas un informācijas aprites pilnveidošanu. Par nepilnībām komunikācijas plūsmās un darbību koordinācijā žēlojas Latvijas, Somijas un Vācijas pārstāvji. Somu partneri norāda uz “spēcīgu koordinācijas trūkumu starp vienas nozares aktoriem”, ko profesionāļi mēģina pārvarēt, veidojot tīklošanos. “Trūkst darba koordinācijas starp sociāliem dienestiem un pakalpojumu sniedzējiem pieaugušo izglītības un nodarbinātības jomā,” liecina cits somu partneris. “Aktivitāšu koordinācijas deficītu” atzīst vēl trešais somu pārstāvis, piebilstot, ka tiek smagi strādāts, lai to pārvarētu. “Aktivitāšu koordinācijas deficītu” un vēlmi, lai būtu “labāka komunikācija starp atbildīgiem dienestiem, sabiedrības pārvaldības institūcijām un pakalpojumu sniedzējiem” vācu partneri piemin saistībā ar problēmu risināšanu darbā ar bēgļiem. Nodarbinātības centriem trūkstot oficiālas informācijas par bēgļu nodarbināšanas iespējām, integrēšanas kursiem, to uzdevumiem un mērķiem.

Informācijas un koordinācijas trūkumu darbā ar problemātiskajiem jauniešiem, kuriem nav izglītības, darba un prasmju, uzsver Latvijas partneri no Vidzemes: “[...] informācijas un aktivitāšu koordinācijas trūkums starp skolām, dažādām organizācijām un/vai departamentiem: šiem jauniešiem ir arī uzvedības problēmas skolā, viņiem ir nosliece būt negatīviem un agresīviem, un skolai bieži vien pietrūkst iekšējo resursu, lai pārvarētu problēmas, strādātu ar viņu motivāciju un rastu labākos risinājumus.” Un, izsakot nožēlu par ierobežoto iespēju iesaistīt darbā ar problemātiskajiem jauniešiem perspektīvos jauniešus, tiek vispārinoši secināts, ka “[...] nav viegli kaut ko uzsākt bez zināšanām, informācijas un saprašanas. Tas koordinācijas deficīts mūsu izglītojošajās un informatīvajās aktivitātēs var tikt attiecināts uz sabiedrību kopumā”, jo nav skaidrības, kura institūcija ir atbildīga, kura ir iesaistīta un kura veic specifiskās aktivitātes.

Cilvēciskais faktors

Kontekstā ar varas pārstāvju – politikas veidotāju un lēmumu pieņēmēju – cilvēciskajām, psiholoģiskajām īpašībām, kā arī ar viņu

vērtību orientāciju un interesēm sociālo pakalpojumu profesionāli min cilvēcisko faktoru, kas ietekmē sociālos procesus. No tā ir atkarīga jurisdikcija – likumi un daudzi sociālie procesi, tai skaitā normatīvi, kas regulē sociālos pakalpojumus. 2017. gadā notiek parlamenta vēlēšanas Vācijā, 2018. gada 6. oktobrī – Latvijā. 2017. gada 3. jūnijā Latvijā notiek pašvaldību vēlēšanas. Augstākās un vietējās varas vēlēšanas pievērš vācu un latviešu sociālo pakalpojumu sniedzēju uzmanību. “Valdības maiņa būs liels izaicinājums. Jaunie sociālie likumi tiks koriģēti, un mēs varam vien cerēt, ka jaunais vienlīdzības likums tiks saglabāts,” – tā savas bažas pauž vācu speciālisti sociālās labklājības jomā.

Latvijas pārstāvji izsaka savas bažas gan emocionāli, gan racionāli: “Kaut ātrāk pāietu šīs pašvaldību vēlēšanas, lai būtu redzams, kas, tas ir, kādi cilvēki, nāks pie varas,” – tā tiek raksturota pirmsvēlēšanu nenoteiktības situācija. Sociālo pakalpojumu finansiālo atkarību no vietējās varas pārstāvju politiskās orientācijas un vērtību sistēmas cits Latvijas speciālists pēc ilglaicīgās pieredzes un novērojumiem izsaka šādiem vārdiem: “[..] personas, kas atrodas pie varas, it neko nedara ilglaicīgā perspektīvā.” Sociālo pakalpojumu speciālisti Latvijā ievērojuši vēl tādu likumsakarību: iesaistīšanās sociālās dzīves norisēs ir atkarīga no vadošām varas personām.

Somu speciālistiem par personām, kas ieņem varas pozīcijas, ir savs spriedums: “Amatpersonu izglītības trūkums liedz tiem lietot tādu somu valodu, ko varētu saprast arī tie, kam somu valoda nav dzimtā valoda.” Šī piezīme ir attiecināma uz gandrīz jebkuras valsts oficiālo birokrātisko un juridisko valodu un liecina par plaisu starp varas personām un parasto cilvēku. Atsvešinātība starp politiķiem un tautu ir izplatīta parādība tādēļ, ka viņiem visai bieži ir zema inteligence, viņi neievēro ētikas normas un rikojas savtīgi. Tas rada uzticēšanās trūkumu vai pilnīgu tās zudumu.

Cilvēciskais faktors izpaužas arī jau iztīrātājā negativitātē, kas raksturīga attieksmei pret sociāli neveiksmīgām un/vai citādām grupām. Izglītotā, mācītā, labklājīgā sabiedrībā tā izpaužas mazāk vai arī tiek labāk apslāpēta un slēpta. Netrenētā un mazāk labklājīgā sabiedrībā negatīvā attieksme tiek pausta tieši un atklāti, tā ne mazākā mērā netiek pakļauta paškontrolei.

Cilvēciskais faktors ir attiecināms vēl uz vienu aģentu sociālajā mijiedarbībā. Tie ir sociālo pakalpojumu galalietotāji. Viņu domāšanas un rīcības modeļu īpatnības ir nopietns pārbaudījums un stresa avots

sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Tiek minētas tādas pakalpojumu lietotāju domāšanas un rīcības modeļu īpatnības: cilvēku ar invaliditāti pasivitāte, problemātiskās jaunatnes daļas tādas uzvedības izpausmes kā alkohola un narkotisko vielu lietošana, agresivitāte, skolas neapmeklēšana, nesekmīgas atzīmes, bēgšana. Vēl vairākkārt tiek pieminēta ilgstošo bezdarbnieku un problemātiskās jaunatnes zemā pašcieņa, kas viņiem savu dzīves situāciju kavē mainīt pret labāku.

Secinājumi

Secinājumi par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā

Vispārinot 2017. gada papildpētījumā par barjerām un šķēršļiem iegūtās informācijas saturu, īsumā ir secināms, ka tika iegūta padziļināta un paplašināta informācija par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu organizāciju darbā, otrkārt, apstiprinājās informācija, ko partneri bija snieguši pirms gada, treškārt, vienam gadam paejot, pārmaiņas netika uzrādītas.

Materiālie šķēršļi kopumā nav nedz skaitliski lielākie, nedz nozīmīgākie šķēršļi. Izņēmums ir sabiedriskā transporta pieejamība laukos. Tiek minēti trīs materiālie šķēršļi: nauda, telpas un sabiedriskais transports.

1. **Nauda/finanses.** Par finanšu nepietiekamību vai par to, ka pēdējā laikā finanses tiek samazinātas sociāliem pakalpojumiem, bažas izteikuši vācu un somu pakalpojumu sniedzēji.
Naudas ierobežojums personālam parādās norādēs par tā zemo atalgojuma līmeni.
2. **Telpas.** Par to, ka jauniešiem trūkst telpu, kur varētu pulcēties, žēlojas poļu partneris, par imigrantu un vietējo iedzīvotāju kopīgās pulcēšanās telpu trūkumu runā zviedru partneri. Telpu stāvokļa uzlabošana ir aktualitāte, ko min Latvijas partneri no Vidzemes.
3. **Sabiedriskā transporta pieejamības ierobežojumi** reģionu lauku dzīves vidē ir visbiežāk minētais materiālais šķērslis. Tos ir nosaukuši visu dalībvalstu partneri, izņēmums ir Zviedrija. Latvijā sabiedriskā transporta pieejamība laukos kļūst aizvien ierobežotāka, kopš 2009. gadā tika konsolidēts budžets jeb drastiski taupīts uz

sociālo pakalpojumu finansēšanas samazināšanas un darba ņēmēju algu samazināšanas rēķina, lai, pārvarot finanšu spekulantu izraisīto ekonomisko krīzi, glābtu no bankrota privātu banku par nodokļu naudu un pasargātu no zaudējumiem visbagātāko sociālo slāni.

Nemateriālas barjeras un šķēršļi

Biežāk minētas ir nemateriālas iedabas barjeras un šķēršļi. Tie ir juridiski, darba organizatoriskie un sociālās un individuālās psiholoģijas jautājumi. Psiholoģiskā problemātika ir aktuāla abām pusēm – pakalpojumu sniedzējiem un saņēmējiem.

Juridiskie šķēršļi. Tie ir atšķirīgi atkarībā no pakalpojumu lietotāju kategorijām un valstu specifikas. Juridiskie šķēršļi rodas trīs iemeslu dēļ. Tie ir: likumdošanas mainīšana, likumu trūkums un juridisko normu harmonizācijas līmenis. Tā Dānijā sociālo pakalpojumu sniegšanu bēgļiem kavē saskaņota likumdošanas kopuma trūkums. Somijā pakalpojumu sniegšanas (bēgļiem un imigrantiem) juridiskās regulācijas reformas situāciju padara kritisku. Likumdošanas mainīšana nozīmē nenoteiktību, kas mulsina un kavē pārliecinošu rīcību. Pārejā no integrācijas pakalpojumiem uz vispārējiem pakalpojumiem somu speciālistu novērtējumā “viņi (bēgļi – A. S.) bieži iekrīt kā aizā”. Latvijā 2017. gada pirmajā pusē speciālisti pauda neapmierinātību par sociālās uzņēmējdarbības likumiskās regulācijas neesamību. 2017. gada oktobrī Sociālā uzņēmuma likums tika pieņemts, un 2018. gada aprīlī tas ir stājies spēkā. Latvijā aktualizētā deinstitucionalizācijas programma normatīvā regulējuma trūkuma dēļ speciālistiem ir radījusi nenoteiktības izraisītu stresu.

Pakalpojumu sniedzēju psiholoģiskās problēmas ir izvairīšanās no refleksijas par pārmaiņām, izdegšanas sindroms, negatīvo emociju, ko izjūt pakalpojumu lietotāji, pārstrādāšana, pakalpojumu saņēmēju valodas nezināšana.

Bez psiholoģiskās problemātikas jāmin arī speciālistu norādītās reizēm sastopamās subjektīvās atšķirības starp sociālo pakalpojumu sniedzējiem un saņēmējiem vajadzību izvērtēšanā. Abu pušu uzskati un priekšstati par pakalpojumu lietotāju vajadzībām mēdz stipri atšķirties.

Multikulturālā sabiedrība un komunikācija rada virkni savstarpējās saprašanās barjeru. Tās ir valodas, ieradumu, paražu, uzvedības normu atšķirības.

Pakalpojumu lietotāju psiholoģiskās problēmas, ko novērojoši speciālisti, ir demotivācija pārmaiņām, tradicionāls lomu modelis, bailes, bēgļu un imigrantu izvairīgās atbildes par dzīvesvietu kā šķērslī viņu ātrākai integrācijai, bēgļu un imigrantu psiholoģiskās traumas, kuras izraisījusi kara pieredze.

Pakalpojumu saņēmēju zema izglītības līmenis sasaistās ar sociālo prasmju un situāciju risināšanas prasmju trūkumu.

Valodas barjeras tiek minētas kā šķērslis un barjera tiem partneriem Dānijā, Somijā, Vācijā un Zviedrijā, kuri sniedz pakalpojumus bēgļiem un imigrantiem. Pastāv abpusējas valodas barjeras, jo imigrantiem ir nepietiekamas vietējās valodas zināšanas, pakalpojumu sniedzējiem nav imigrantu valodu zināšanas. Tulki ne vienmēr ir pieejami, un tulku algošanai organizācijām jo bieži nav naudas.

Kultūru atšķirības, kas izpaužas uzvedības normās un paražās, izraisa nesaprašanos starp pakalpojumu saņēmējiem un sniedzējiem darbā ar bēgļiem un imigrantiem.

Dezintegrācija sabiedrībā ir izplatīta parādība, un tā izpaužas pēc daudzām identitātes pazīmēm: pilsonības, etniskās piederības, piederības pie noteiktas vecumgrupas un starppaaudžu attiecībās. Igaunu partneri atzīst, ka kopumā sabiedrībā vērojama sirsnīgas, draudzīgas kopdzīves jeb konvivialitātes mazspēja, deficīts un neprātība.

Komunikācija, darbu koordinācija un informācijas aprīte ir visai nozīmīgs organizatoriskā rakstura barjeru kopums, kuru cēlonis ir menedžmenta atslābināts darba režīms. Šī problemātika tiek konstatēta starp viena līmeņa sociālo pakalpojumu organizācijām un starp subordinētām augstākstāvošām un tām pakļautām zemākstāvošām institūcijām.

Noslēgumā vispārīgi secinājumi par spēcīnāšanas vietu sociālekonomiskā konteksta galvenajiem informācijas blokiem.

Vispārīgi secinājumi par statistiskiem datiem

Statistiskie dati par pirkspējas standartu, apdzīvotības blīvumu un iedzīvotāju sastāva pārmaiņām partnerības vietās ir stipri atšķirīgi. Tam visam ir loģisks, sociāls, ekonomisks un uz fizikālo apstākļu savdabību balstīts izskaidrojums.

Apdzīvotības blīvums un pārmaiņas iedzīvotāju sastāvā ir savstarpēji saistīti rādītāji. Pamatcēloņi zēmam apdzīvotības blīvumam

un novecošanai kā raksturīgākai pazīmei iedzīvotāju sastāva pārmaiņās līdzās depopulācijai ir skaudri klimatiskie vai skarbi sociālie un ekonomiskie dzīves apstākļi. Zviedrijas un Somijas ziemeļos skaudrais klimats, ko ietekmē šo valstu ģeogrāfiskais stāvoklis, nav pievilcīgs dzīvošanai, bet šajās valstīs to daļēji kompensē labvēlīgie ekonomiskie rādītāji, kas vismaz uz kādu laiku cilvēkus piesaista šai vietai un notur. Cēlonis tam, ka klimatiski labvēlīgākos apstākļos Latvijā iedzīvotāju blīvums ir tikpat zems kā tajās Somijas vietās, kas atrodas daudz tālāk uz ziemeļiem, ir Latvijas lauku apdzīvoto vietu nelabvēlīgie sociālie un ekonomiskie dzīves apstākļi – darbavietu trūkums, smags darbs, zems atalgojums, nabadzība, sociālo, medicīnas un kultūras pakalpojumu pieejamības ierobežojumi –, tāpēc lauku iedzīvotāji aizbrauc uz pilsētām. Liels skaits Baltijas valstu iedzīvotāju kā ekonomiski bēgļi dodas arī uz ārzemēm. Ekonomiski aktīvie darbaspējas vecuma pieaugušie un jaunieši aizbrauc no laukiem, jo pilsētās paveras iespēja iegūt augstāku izglītību un atrast darbu. Šis process uzskatāmi ir izpaudies Baltijas valstu pārejas sabiedrībās.

Urbanizācijas tendence kā joprojām notiekošs process arī ir ņemama vērā. Tā vēl arvien turpinās, jo pilsētvide piedāvā daudz vairāk iespēju salīdzinājumā ar lauku dzīves vidi un citu dzīves stilu. Urbanizācija ir viens no iemesliem, kāpēc laukos iedzīvotāju kļūst mazāk un palielinās vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars.

Vispārīgās ar iedzīvotājiem saistītās dominējošās attīstības tendences lauku dzīves vidē ir izsakāmas ar diviem terminiem: depopulācija un populācijas novecošana.

Iedzīvotāju skaita pieaugums SEMPRE projekta īstenošanas vietās Somijā, Dānijā un Zviedrijā (tās klimatiski skaudrā reģionā) ir hipotētiski izskaidrojams ar imigrācijas plūsmu virzīšanu uz šiem reģioniem no citu kontinentu valstīm, kas ir ekonomiski izpostītas ilgstošo sociālo konfliktu rezultātā, un no bijušās PSRS valstīm.

Vispārīgi secinājumi par vietu īpatnībām

Informācija, kas norādīta respondentu atbildēs uz jautājumu par vietu īpatnībām, liecina par šādām vietu ekonomiskām īpatnībām un atšķirībām: Vācijas partneris no Plēnes norāda, ka lauksaimniecībai raksturīga sezonāla nodarbinātība. Baltijas valstīm raksturīgs rādītājs ir augsts bezdarba līmenis, ekonomiskā depresija un cilvēku depresija.

Salīdzinājumam ļoti zems bezdarba līmenis un zems nodarbinātības līmenis privātā sektorā tiek norādīts saņemtajās ziņās par Dāniju.

Atbildēs par vietu īpatnībām ir minētas migrācijas plūsmas. Tās notiek divos pretējos virzienos – migrējot no laukiem uz pilsētām un emigrējot uz ārzemēm (tas ir izplatīts process Baltijas valstīs). Sociāli un ekonomiski labklājīgās Skandināvijas valstis un Vācija ir atraktīvs imigrācijas galamērķis.

Cita zīmīga vietu īpatnība, kas norādīta atbildēs, ir saistīta ar infrastruktūras kvalitāti un stāvokli. Baltijas valstīs daudzviet ir ierobežota izglītības, veselības aprūpes, pasta, banku, veikalu pakalpojumu pieejamība. Un pagaidām sociālo pakalpojumu pieejamība reģionos turpina pasliktināties.

Zviedrijā Norbotenas lēnes īpatnība ir izteikts profesionāļu trūkums sociālajā jomā un medicīnā.

Sabiedriskā transporta pakalpojumi ir problemātiski daudzviet. Projekta vietās Dānijā autoceļu tīkla kvalitāte tiek raksturota kā laba, bet sabiedriskā transporta pieejamība ir tāda, ka mobilitāte bez personiskā auto ir stipri apgrūtināta vai pat neiespējama. Līdzīgi ir Vācijā – Plēnē un Ziemeļfrīzlandē.

Latvijas reģionos lauku dzīves vidē mazinās sabiedriskā transporta pieejamība un autoceļu stāvoklis daudzviet ir kritisks.

Vispārīgi secinājumi par faktoriem, kas ietekmē sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļus

Sociālo pakalpojumu galalietotāju dzīves apstākļu raksturojums liek secināt, ka šie cilvēki vairāk vai mazāk atrodas diskomforta zonā. Galvenie faktori, kas ietekmē viņu dzīves apstākļus, ir bezdarbs, mobilitātes ierobežojumi sabiedriskā transporta nepieejamības dēļ un sava auto neesamība naudas trūkuma, veselības stāvokļa vai citu iemeslu dēļ. Neapšaubāms fakts ir sabiedrības dezintegrācija pēc sociālās stratifikācijas nabagos un bagātos, pēc piederības pie citas rases, etnosa, pēc tādām atšķirībām kā invaliditāte, devianta uzvedība. Sociālā dezintegrācija izpaužas daudzējādi, arī kā telpiskā segregācija – sociāli līdzīgie ierobežo un norobežo savu dzīves, darba un komunikācijas telpu.

Psiholoģiskās problēmas ir izplatīts un būtisks faktors, kas ietekmē šo cilvēku dzīvi. Viņiem tiek piedēvētas šādas psiholoģiskās īpašības un stāvokļi: nenoteiktības un neziņas radīts diskomforts,

dažādu vardarbības veidu izraisīta psiholoģiska trauma, bezcerība, apātija, motivācijas trūkums, sociālo prasmju deficīts, neprasmē tikt galā ar dažādām dzīves situācijām. Vientulība tiek pieminēta saistībā ar vecāka gadagājuma personām Somijā un personām ar invaliditāti Latvijā.

Vispārīgi secinājumi par barjerām un šķēršļiem sociālo pakalpojumu sniedzēju darbā

Barjeras un šķēršļi sociālo pakalpojumu organizāciju darbā izpaužas kā daudzveidīgi aprūtinājumi un problemātika. Atšķirības determinē valstu atšķirības un daudzveidīgo pakalpojumu lietotāju kategoriju atšķirības. Darbā ar katru pakalpojumu lietotāju kategoriju ir sava darba specifika. Tādēļ veiksmīgāku darbu un tā rezultātu nodrošina sociālo pakalpojumu sniedzēju specializācija.

Iegūtā informācija liecina, ka kopumā materiālie šķēršļi pakalpojumu sniegšanā nav galvenie. Par finanšu nepietiekamību kā šķēršli pakalpojumu sniegšanā izsakās tie somu un vācu sociālo pakalpojumu sniedzēji, kas strādā ar bēgļiem un imigrantiem. Vairāk naudas būtu vajadzīgs valodu kursiem un tulku atalgošanai. Taču Baltijas jūras reģionā ir valstis, kur sociālo pakalpojumu organizāciju personāls tiek atalgots neadekvāti zemu.

Neapmierina arī sabiedriskā transporta pieejamības ierobežojumi reģionu lauku dzīves vidē. Tas ir visbiežāk minētais materiālais šķērslis. Sabiedriskā transporta pieejamība ir akūta problēma, kurai ir jāmeklē risinājumi.

Padziļinātājā barjeru un šķēršļu apzināšanā respondentu atbildes atklāja daudz plašāku problēmu klāstu, konkretizējot vairāku problēmu saturu. Atbildēs tika sniegts daudz plašāks psiholoģisko problēmu izklāsts, kā arī ziņas par iepriekš neminētu būtisku problemātiku, kas ietekmē darbu. Tā ietver, piemēram, sociētālas barjeras, kas faktiski ir sociālās psiholoģijas izpausme visas sabiedrības mērogā, komunikāciju, darbu, rīcības, informācijas aprites koordinācijas kvalitāti, kas būtu uzlabojama, pie varas esošo personu īpašību, vērtību, interešu un lēmumu ietekme uz sociāliem procesiem un sociālo pakalpojumu sniegšanu.

Sociētālas barjeras šajā projektā izpaužas kā dažāda negatīva attieksme pret atšķirībām, citādību, svešību. Tā ir izskaidrojama ar

izdzīvošanas instinktu un psihes dzīlēs mītošām bailēm. Bezapzinīga un reizēm reāla apdraudējuma izjūta izraisa negativitāti pret jebkuru svešinieku.

Psiholoģiskās problēmas skar sociālo pakalpojumu organizāciju profesionāļus visai dziļi, jo darbs ar pakalpojumu lietotājiem noris patstāvīga, paaugstināta stresa apstākļos. Gadījumu analīze, situāciju risināšana un komunikācijas stils rada distresu un hiperstresu.

Komunikācija un koordinācija ir nozīmīgi faktori, kuri ietekmē darbu un par kuriem sniegts daudz kritisku ziņu. Tās abas tiek raksturotas kā neapmierinošas un apgrūtina ikdienas darbu. Komunikācijā sarežģījumiem ir vairākas dimensijas. Rodas sarežģījumi komunikācijā ar kolēģiem, vadību un pakalpojumu lietotājiem.

Darba, rīcības koordinācijas un informācijas apmaiņas operativitātes nepietiekamība ir būtiskākās nepilnības subordinētajā komunikācijā starp augstāk un zemāk stāvošām sociālās labklājības institūcijām.

Informācijas aprites operativitātes, komunikācijas un koordinācijas kvalitātes uzlabošana tiek aktualizēta kā neatliekama nepieciešamība.

Ieteikumi

1. Pieņemot lēmumu par infrastruktūras objektu likvidāciju lauku apdzīvotās vietās, pamatoties uz ilglaicīgu stratēģisku perspektīvu, nevis uz konkrētā brīža ekonomisko izdevīgumu – naudas izdevumiem. Ja infrastruktūras konsolidācija ir vienīgais risinājums, tad piedāvāt alternatīvas. Gudra, atbildīga un laba pārvaldība lēmumu pieņemšanā nozīmē ilglaicīgu stratēģiju un apsvērumu, ka pastāv vērtības, kas naudā nav samaksājamas un izsakāmas.
2. Lauku apdzīvoto vietu paglābšana no iztukšošanās un izzušanas no Latvijas kartes ir saistīta ar ekonomiskās aktivitātes iedzīvināšanu, ražotņu izveidošanu un sociālo pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu. Daži mēģinājumi tās radīt Latvijā beigušies nesekmīgi, jo vietējie iedzīvotāji tiek ietekmēti – viņiem tiek iestāstīts, ka ražotņu izveidei ir jāpretojas, jo ražošana piesārņoot vidi. Ja valsts un vietējās pašvaldības ir gudras un atbildīgas, tad

- ražošanas izraisītā vides piesārņošana kontrolēti var tikt reducēta līdz minimumam.
3. Mobilo sociālo pakalpojumu piegāde un nodrošināšana aprūpei mājās vecāka gadagājuma personām un personām ar invaliditāti ir viens no risinājumiem vietās, kur sociālo pakalpojumu infrastruktūra likvidēta vai izzudusi, ja viņi lauku dzīves vidē dzīvo vieni un šai vidē nenotiek nekādas pozitīvas pārmaiņas. Mobilie sociālie pakalpojumi daudzviet sevi apliecinājuši kā labu praksi. Latvijā mobilo sociālo pakalpojumu piegādi un aprūpi mājās piedāvā Latvijas Samariešu apvienība. Šādam pakalpojumu tīklam būtu jāpārklāj visa Latvijas teritorija. Pašvaldību sociālie dienesti būtu tie aģenti, kas organizē mobilo sociālo pakalpojumu pieejamību tiem, kam tie ir vajadzīgi. Maksāt par pakalpojumiem varētu gan paši to lietotāji, gan pašvaldība, ja to lietotāji nav maksāspējīgi.
  4. Sabiedriskā transporta pieejamības jautājums ir risināms, racionāli veidojot transporta kursēšanas grafiku, šo pakalpojumu subsidējot no nodokļu ieņēmumiem un meklējot inovatīvus risinājumus transporta pakalpojumiem laukos. Te varētu izpausties iedzīvotāju pašiniciatīva kā labas kopā dzīvošanas spēja vai vietējās pašvaldības organizēts transporta pakalpojums, apspriešanās rezultātā izlemjot, kad un kur notiks braucieni, lai apmierinātu sadzīviskās vajadzības. Transporta problemātika laukos ir ļoti aktuāla, tāpēc tās risinājumi pašlaik tiek meklēti arī kādā Eiropas Savienības *Interreg* programmas Baltijas jūras reģiona valstu projektā, kurā ir iesaistīta arī Latvija.
  5. Atkārtoti izskatīt valsts pārvaldības decentralizācijas principa piemērošanu. Funkcijām adekvātu valsts pārvaldības institūciju pārvietošana no Rīgas uz reģioniem veicinātu vietējo saimniecisko darbību un nodarbinātību vismaz servisu jomā.
  6. Aktuāls uzdevums ir sociālo pakalpojumu sniedzēju profesijas prestiža celšana. Svarīgs nosacījums tam ir atalgojuma kāpinājums, izvērtējot šī darba augsto spriedzes līmeni un nozīmi sociālā miera uzturēšanā. Tāpat personāls ir preventīvi aizsargājams no psiholoģiskās izdegšanas gan racionālā darba laika organizēšanā, gan darba veidu sadalīšanā, tos dažādojot.
  7. Sociālo pakalpojumu organizāciju menedžmenta darbs ir nopietni pilnveidojams. Vadišanas funkcijas ir uzlabojamas, jo bieži

ir pausta personāla neapmierinātība ar komunikācijas, aktivitāšu koordinācijas, kā arī informācijas aprites kvalitāti. Informācijas apmaiņas operativitāte, aktivitāšu koordinācija, augstāk stāvošo institūciju komunikācija ar zemāk stāvošām institūcijām ir funkcijas, kuru kvalitāte ir atkarīga no vadības. Koordinācijas funkcija prasa vadīšanas personāla sasprindzinājumu. Lai šo funkciju labi veiktu, ir vajadzīga griba, pienākuma un atbildības apziņa. Te ir plašs darba un nepieciešamo uzlabojumu lauks.

8. Aktuāls uzdevums izglītības institūcijās un darbavietās ir turpināt mainīt cilvēku domāšanas un uzvedības modeļus. Šī nepieciešamība ir jūtama saistībā ar plašo psiholoģisko problēmu izplatību un cilvēciskā faktora lomu un nozīmi dažādos sociālos slāņos un grupās – gan sabiedrības pārvaldības līmenī, gan sabiedrības attieksmēs, domāšanas veidā un uzvedībā. Pašreizējais sociālo pakalpojumu lietotāju un daļēji pakalpojumu sniedzēju situācija, kā arī atmosfēra sabiedrībā liecina par pārmaiņu nepieciešamību.

Noslēgumā kā labas prakses piemērs sniegta zviedru partneru pieeja migrantu jautājuma risināšanai reti apdzīvotā Norbotenas lēnē Zviedrijas ziemeļos:

Nozīmīgs aspekts mūsu projektā ir tas, ka pieaugošā migrācija uz Norbotenu rezultēsies jaunu pakalpojumu izveidošanā, kas uzlabos vispārējo labklājību un izaugsmi. Piemēram, tulku, dzimtās valodas skolotāju, jaunas ārzemju virtuves un pārtikas piegādes pakalpojumi, kā arī pakalpojumi citās valodās, nevis zviedru valodā un vēl kas cits. Droši, ka būs vēl kas vairāk.

Šī pieeja ir paraugs un piemērs tam, kā var pārdomāt jebkuru problemātisku situāciju un meklēt tai risinājumu, lai uzlabotu kopējos dzīves apstākļus.

Atsauces

Bela, B., Ņikišins, J. (2018) Ilgtspējas sociālā dimensija: vai virzāties pretī labklājībai un cienpilnai dzīvei? Grām.: Bela, B. (zin. red.) *Ilgtspējīga attīstība un sociālās inovācijas*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 108.–139. lpp.

Dzenovska, D. (2012) *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 198 lpp.

Eurostat. Statistical data on: 1. PPS/capita in % of EU (2013), 2. Population density (2013) and 3. Relative Population change 2011–2015. Available: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database> [accessed: July 20, 2016].

Hazans, M. (2011) The Changing Face of Latvian Emigration, 2000–2010. In: *Latvia. Human Development Report 2010/2011. National Identity, Mobility and Capability*. Riga: ASPRI, pp. 77–101.

Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte, rīcībspēja (2012) Rīga: Latvijas Universitāte, 153 lpp.

LR1. Sociālās aprūpes centru darbinieki piesaka badastreiku. Dienas ziņas 19.09.2018. Pieejams: www.lsm.lv [skatīts 20.09.2018.].

Simmel, G. (1992) Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. In: *Georg Simmel Gesamtausgabe (GSG)*. Bd. 11. Frankfurt am Main: Suhrkamp, S. 764–771.

Simmel, G. Stranger. Available: <http://www.wattis.org/MEDIA/00413.pdf> [accessed: December 12, 2015].

Simon, M., Mikesova, R. (2014) *Population Development and Policy in Shrinking Regions: the Case of Central Europe*. Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of Czech Republic, 132 p.

Towards a Convivial Economy. The Contribution of a Re-formed Community Diakonia in Europe (2017) Geneva: The Lutheran World Federation, 54 p.

